

YU ISSN 0350-185x

UDK 808

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

XLVIII

Уређивачки одбор:

*др Даринка Гортан-Премк, др Ирена Грицкат, др Милка Ивић, др Павле
Ивић, Блаже Конески, др Тине Логар, др Александар Младеновић,
др Мирослав Николић, др Асим Пецо, др Митар Пешикан,
др Живојин Станојчић, др Драго Ћупић, др Егон Фекете*

Главни уредник:

МИЛКА ИВИЋ

БЕОГРАД

1992

АНДРЕЈ ПЕШИКАН
(Београд)

ПАРТИКУЛЕ УЗ ПОКАЗНЕ ЗАМЕНИЧКЕ РЕЧИ У ПРЕПИСИМА ДУШАНОВА ЗАКОНИКА

У старијим преписима Душанова законика одмах се уочава честа употреба партикуле *-и* уз неке заменице и прилоге, а местимично се (уз облике који се завршавају на вокал) употребљава и партикула писана као *-и*, што вероватно можемо читати као *-ј*. Сарађујући у изради лексичке картотеке Душанова законика у програму Старословенског одбора САНУ, пратио сам и разлике које се у употреби партикула испољавају у појединим преписима. У овом прилогу најпре ће се изложити стање у три преписа који се сматрају главнима, јер најпотпуније сведоче о најстаријим верзијама Законика:

Атонски препис (А), датира се почетком XV века;

Бистрички препис (Б), датира се средином XV века;

Призренски препис (П), датира се крајем XV или почетком XVI века, али се сматра врло архаичним¹.

Ово ће се допунити основним подацима о употреби партикула у још неколико преписа (непотпунијих и млађих). Ради тога су прегледани: Струшки препис (Стр), датира се крајем XIV века; Студенички препис (Стд), датира се између 1426. и 1430. године; Ходошки препис (Ход), датира се првом трећином XV века; Барањски препис (Бар), датира се крајем XV века, а утврђено је да се у највећој мери подудара с Атонским; Раковачки препис (Рак), датира се крајем XVII века.

Примери из текста законика наводиће се у савременој транскрипцији, у којој је у одговарајућим позицијама задржано Ћ и њ (у јаком положају).

¹ За грађу и податке о споменицима и њиховом датирању коришћена су Академијина издања Душанова законика и пропратних студија и прилога: *Законик Цара Стефана Душана*, књига I (САНУ, 1975), књига II (САНУ, 1981). Коришћена је такође документација Старословенског одбора САНУ (преписи П, Бар и Рак, транскрипт Законика по изговору и картотека речи).

Бројка уз примере указује на члан Душанова законика према нумерацији коју је установио Стојан Новаковић (на основу распореда чланова у П.).

Нађен је само један пример да је партикула *-зи* употребљена уз упитно-односну заменицу (само у П у чл. 135: у комзи). У свим другим потврдама партикуле *-зи* и *-ј* употребљене су уз показне заменичке и прилошке речи, тј. оне које су изведене од корена *с-*, *ов-*, *т-*, и *он-*. У табели ћемо најпре показати, занемарујући партикуле, које речи од ових корена постоје у тексту Б, А и П. Додаће се и неки облици који не постоје у овим преписима, а нађени су у Стр и Рак.

	од <i>с-</i>	од <i>ов-</i>	од <i>т-</i>	од <i>он-</i>
ЗАМЕНИЦЕ				
показне				
<i>-Ø, -ь</i>	сиј БАП	ов П	тъ БАП	он БАП
присвојне				
<i>-гов</i>	—	—	тогов БАП	—
квалитативне				
<i>-ков (-цев)</i>	сицев Рак	—	таков БАП	—
ПРИЛОЗИ				
за начин				
<i>-ко (-це)</i>	сико П сице БА	—	тако БАП	—
за количину				
<i>-лико</i>	—	—	толико П	—
за место				
<i>-дѣ (-де)</i>	—	овдѣ БАП	—	ондѣ БАП
за простирање				
<i>-удѣ (-уде)</i>	—	—	тудѣ БАП	—
за време				
<i>-да</i>	съда П	—	тъда А	—
<i>-ди</i>	съди Б	—	тъди П	—
<i>-га</i>	съга Стр	—	тъга Б	—
<i>-у</i>	—	—	ту П	—

У табелу нису укључени прилози отсъда 13 БАП, 151 БАП; отсъди 155 БА; отселѣ (отселе) 30 БП; отсели 30 А; отсела 155 П; оттуда 49 БА. Уз њих ни у једном препису нема партикула.

Исто тако нису унети примери с партикулом *-жде, -же, -ђере*, која мења значење основне речи: такође 64 БАП, 113 БАП, 141 БАП, 146 АП, такође 146 Б; да држе такођере књиге 162 БА, али у П заменица: *такеђере* књиге; тђмжде образом 141 БА (П и овде такође); тђмжде образом 185 БП (у А нема).

Стање у трима главним преписима (Б, А, П)

У прегледу грађе даће се ближи подаци о свим речима из табеле колико се употребљавају без партикуле, колико са *-зи* а колико с *-ј*. Подаци ће се наводити истим редом како су поређане речи у табели.

сиј. Без партикуле: 4 от сијега закон(ик)а БАП; 124 до сијега събора Б; 164 прђжде сијега събора П; 186 прђжде сијега закона П; у у в о д у: законом же сим БАП.

С партикулом *-зи*: 39 до сијегази събора П; 83 до сијегази доба съборнога (-наго) БАП; 123 до сијегази събора П; 124 до сијегази събора П; 1 симзи образом БАП; 145 симзи образом БАП; 149 симзи образом БАП.

С партикулом *-же*: у у в о д у: сиј же законик (закон) БАП; в. и горе: законом же сим.

тв. Без партикуле: 31 да работа црквам ть по закону П; 91 ть час да приде АП; 99 да се пожежца ть Б; 136 ть час да греде БА; 157 ть час да греду БА; 114 јемци који то су БА; 189 да им се то изда Б; 145 господар села тога П; 159 господар села тога Б (того А); 180 вьсаки о том да да (даст) свод БАП; 180 вину да да о том свод П.

С партикулом *-зи*: 10 и тьзи да се жеже БАП; 34 тьзи властник БАП; 41 тьзи да има(т) БАП; 52 тьзи да не плати БАП; 66 тьзи да отпира БАП; 89 тьзи да јест прост БАП; 956 да се тьзи убије БАП; 96 да се тьзи убијца БАП; 99 да се пожежца тьзи А; 112 тьзи да има П; 157 тьзи час да грђду П; 20 село ... које този учини П; 20 този село да плати БА; 20 на този дошъл АП; 46 този да јест свободно БАП; 63 този да му продава БАП; 68 този вьсе да стежи БАП; 92 да плати село този БАП; 99 да този село да(ст) пожежцу БАП; 112 този да јест БА; 117 този да се иште (не иште) БП; 124 този да си држе БП; 126 да плати този околина БАП; 129 да им јест този осужденије БАП; 139 този да му работа БАП; 144 који този учине БАП; 145 този село да се распе БАП; 160 този да им плате (плати) БАП; 169 а да се този село распе АП; 178 да сьврше за този власти БП; 57 тази држава БАП; 58 вьсу тузи злобу БАП; 76 тузи попашу БАП; 123 тузи земљу да си имају П; 171 тузи књигу да не вђрују(т) БАП; 89 от тогази длга БАП; 91 тогази пристава П; 112 у тогази чловђка БАП; 114 по тогази чловђка П; 117 от тогази врђмена (врђмене) БП; 127 грађане (граждане) тогази града БАП; 127 жупа што јест (прђдђл) тогази града БА; 132 от тогази плђна БАП; 158 около тогази брда БАП; 18 из метохије тези цркве БА; 18 да не живу у тези цркве БАП; 31 от тези земље БАП; 77 тези потке цару половина

БАП; 58 учини томузи селу БАП; 97 да се томузи БАП; 48 да јест тѣмзи вољна БА; 70 а тѣмзи оддѣљен БАП; 112 с тѣмзи да јест БАП; 47 томзи црквом БАП; 48 да јест томзи вољна П; 157 над томзи жупом БАП; 20 на томзи дошъл Б; 78 у томзи милостнику БА; 82 на томзи селѣ БАП; 104 у томзи муж (да) нѣст крив БАП; 135 да не падне у томзи селу БАП; 158 учини у томзи брду БАП; 174 да јест работник на томзи мѣстѣ БАП; 180 вину да да(ст) о томзи свод (свод о томзи) БА; 187 да не прѣлежи у томзи селу БА; 187 ако ли ... прѣлежи у томзи селу БА; 45 у тојзи цркви БАП; 75 једно у тојзи жупѣ П; 78 у тојзи књиѣ П; 154 по тојзи оправѣ АП; 11 тизи духовници БАП; 49 тизи властеле БАП; да се тизи хрисовуљи раздеру БАП; 146 тизи вѣси да се кажу БАП; 147 да се тизи господари кажу БА; 148 тизи вѣси да се осуде БП; 149 тизи гусарије и тати БАП; 151 тизи порот(ни)ци БАП; 151 тизи да су вѣровани БАП; 154 да нѣсу тизи порот(ни)ци в(ѣ)ровани БАП; 155 тизи да плаћају БАП; 160а да греду тизи вѣси БАП; 147 да се тази господа кажу П; 40 тези баштине да су БАП; 45 тези цркви ... подложити БАП; 105 тези књиге да узму судије БАП; 167 тези рѣчи да су вѣроване БАП; 188 тези глобе да узимају БА; 167 тѣмзи рѣчем да се суди БАП; 175 тѣмзи да се (ра)суди БАП; 2 у тѣхзи да се БАП; 154 на тѣхзи порот(ни)цѣх АП.

С партикулом -зѣ: 78 у тојѣ књиѣ БА; 154 по тојѣ оправѣ Б.

С партикулом -ј: 91 тѣј час Б; 136 тѣј час П; 20 село ... које тој учини БА; 91 тогај пристава Б; 145 господар села тогај БА; 159 господар села тогај П; 78 у томеј милостнику П; 114 по томуј чловѣку БА.

ов. С партикулом -зи: 89 овзи који јест позван П.

он. Без партикуле: 9 он да се БАП; 80 он половину а он половину БАП; 89 јере он позвав П; 174 не буде работника ... оному господару А.

С партикулом -зи: 13 и онзи који га је поставил П; 65 онзи господар БАП; 51 да плати онзи БАП; 52 развѣ онзи БАП; 86 онзи којино буде зарвал БАП; 89 онзи који јест позван БА; 89 јере онзи позвав БА; 91 онзи којино га даје БАП; 91 онзи пристав приде БАП; 125 кѣде си појде онзи гост БАП; 136 не може онзи сѣвршити БАП; 138 а онзи веће да не има БАП; 139 вољн онзи господар БАП; 142 а онзи што буде струл П; 159 онзи господар и владальц БАП; 161 и онзи отпѣрчија БА; 173 да се онзи господар каже БАП; 187 онзи који (је) старѣји БА; 99 да плати онози село П; 132 онози је моје БАП; 171 онази књига П; 52 оддѣлни от оногози (оногази П) БА; 123 што сѣче оногази да не тежи П; 154 оправе оногази по закону БАП; 154 у оногози (оногази П) оправчије БА; 161 на оногази пѣрца (пѣрчију) БАП; 5 к ономузи да га обличи БАП; 65 ономузи властелину П; 58 ономузи селу вѣсу БА; 75 ономузи селу БАП; 101 половина ономузи БАП; 163а да ју даје ономузи АП; 174 да јест работник ... ономузи господару БАП; 174 не буде работника на ономзи мѣсту БА; 75 једно у онојзи (у-нојзи А) жупѣ Б; 181а с обѣма онѣмази пѣрцема БАП; 11 онизи духовници БА; 32 онизи који

су БАП; 101 онизи коњи најездни БАП; 114 онизи јемци БАП; 144 онизи који БАП; 178 онизи прѣслушници БП; 105 онези књиге које потвори БАП; 129 осуђеније које и онѣм(е)зи БАП; 174 узети онези винограде БП; 1606 с онѣмзи поротници П.

С партикулом *-ци*: 11 оници духовници П.

С партикулом *-ј*: 171 онај књига БА; 99 да плати оној село БА; 65 ономуј властелину БА; 163а да ју даје ономуј Б; 187 да се да свезан ономуј селу БА.

тогов. Без партикуле: 52 тогова и кућа да плати БАП; 83 тогова да јест БАП.

С партикулом *-зи*: 80 тоговози дајест БАП.

сицев. Нема у БАП, али је потврђено у Рак, без партикуле: 123 до сицеваго събора Рак (до сијегази събора П, други преписи немају); 124 до сицеваго събора Рак (до сијега събора Б, сијегази П).

таков. Без партикуле: 165 такови да се каже БАП; 136 буде такова књига БА; 166 таковому пијаници (-ицѣ) БАП; 3 такови да се БАП.

С партикулом *-зи*: 136 буде таковози књига Б.

сико. С партикулом *-зи*: 108 сикози да буде П.

сице. Без партикуле: 108 сице да буде(т) БА.

тако. Без партикуле: 57 тако да му се Б; 67 тако и земљу да држе Б; 79 да буде(т) тако БА; 51 ако ли тако име дворити Б.

С партикулом *-зи*: 57 такози ... да му се П; 67 такози и земљу да држе АП; 79 да буде(т) такози П; 132 такози да си га има БАП; 140 такози да се каже БАП; 149 такози въ обличеније БАП.

С партикулом *-ј*: 57 такој да му се А; 51 ако ли такој име дворити П.

толико. С партикулом *-зи*: 123 толикози да сѣче П.

овдѣ. С партикулом *-зи*: 91 овдѣзи на двору БАП.

ондѣ. С партикулом *-зи*: 91 и не обрѣте га ондѣзи БА.

С партикулом *-ј*: 91 кѣда поиште ондѣј П.

тудѣ. Без партикуле: 74 кудѣ једно село тудѣ и друго БАП.

съда. Без партикуле: 83 кто съда држи П.

тъда. С партикулом *-зи*: 23 тъдази да га дижу А.

съди. Без партикуле: 83 кто съди држи Б.

тъди. Без партикуле: 23 тъди да га дижу П.

съга. Нема у БАП, али је потврђено у Стр, без партикуле: 83 кто съга држи Стр (съда П, съди Б, кто съдржи А).

тъга. С партикулом *-зи*: 23 тъгази да га дижу А.

ту. С партикулом *-зи*: 61 тузи да греде П.

Статистика за БАП

	без парт.			с парт. -зи			с парт. -ј		
	Б	А	П	Б	А	П	Б	А	П
сиј	3	2	4	4	4	7	—	—	—
ов	—	—	—	—	—	1	—	—	—
тъ	7	7	5	77	75	78	5	3	3
он	2	3	3	38	37	37	5	4	—
тогов	2	2	2	1	1	1	—	—	—
таков	4	4	3	—	—	1	—	—	—
сико	—	—	—	—	—	1	—	—	—
сице	1	1	—	—	—	—	—	—	—
тако	4	1	—	3	4	6	—	1	1
толико	—	—	—	—	—	1	—	—	—
овдѣ	—	—	—	1	1	1	—	—	—
ондѣ	—	—	—	1	1	—	—	—	1
тудѣ	1	1	1	—	—	—	—	—	—
съда	—	—	1	—	—	—	—	—	—
тъда	—	—	—	—	1	—	—	—	—
съди	1	—	—	—	—	—	—	—	—
тъди	—	—	1	—	—	—	—	—	—
тъга	—	—	—	—	1	—	—	—	—
ту	—	—	—	—	—	1	—	—	—

Овоме треба додати још и усамљене примере с партикулама *-же* (преузета из старословенског), *-зѣ* (варијанта партикуле *-зи* у коју је унет падежни наставак) и *-ци* (варијанта партикуле *-зи* или писарска грешка): у у в о д у: *сиј* же закон(ик) БАП; 78 у тојзѣ књиже БА; 154 по тојзѣ оправѣ Б; 11 оници духовници П.

Укупно налазимо: У Б без партикуле 25, с партикулом *-зи* (*-зѣ*) 127, с партикулом *-ј* 10; у А без партикуле 21, с партикулом *-зи* (*-зѣ*) 126, с партикулом *-ј* 8; у П без партикуле 20, с партикулом *-зи* (*-ци*) 136, с партикулом *-ј* 5.

Стање у осталим преписима

Стр. У погледу широке употребе партикуле *-зи* и ређе употребе облика без партикула или с партикулом *-ј* стање је слично као у БАП. Особеност је овог преписа што је четири пута уместо *-зи* употребљена партикула *-си*. Статистика: *сиј* са *-зи* 3; *тъ* без партикуле 1, са *-зи* 35, са *-си* 2, с *-ј* 1 (тогај); *он* без партикуле 2, са *-зи* 25, са *-си* 1, са *-ј* 1 (ономуј); *тогов* без партикуле 1, са *-зи* 1; *таков* без партикуле 1; *сико* са *-си* 1; *тако* са *-зи* 4; *овдѣ* са *-зи* 1; *ондѣ* са *-зи* 1; *тудѣ* без партикуле 1; *съга* без партикуле 1. Свега: без партикуле 7, са *-зи* 70, са *-си* 4, са *-ј* 2.

Стд. Партикула *-зи* и овде се добро чува, али примера без партикуле има сразмерно нешто више него у БАП. Такође је нешто шири употреба партикуле *-ј*, која долази и уз облик уз који се не јавља у БАП: онај чловѣка (двојински облик). Статистика: *сь* без партикуле 3; *тъ* без партикуле 2, са *-зи* 26, с *-ј* 1 (тогај); *он* без партикуле 2, са *-зи* 16, с *-ј* 3 (онај чловѣка, оногај, ономуј); *тогов* без партикуле 1, са *-зи* 1; *таков* без партикуле 2; *тако* са *-зи* 2, с *-ј* 2 (такој); *сице* без партикуле 1. Свега без партикуле 11, са *-зи* 45, с *-ј* 6.

Ход. Познато је да се језик Ход (као и Хиландарског преписа) одликује од језика БАП већом заступљеношћу старословенских особина². Као део те старословенизације, облици с партикулом *-зи* на више места замењени су облицима без партикуле. Партикула *-ј* сразмерно је добро заступљена. Статистика: *сь* без партикуле 7, с партикулом *-же* (сь же) 1; *тъ* без партикуле 12, са *-зи* 28, с *-ј* 3 (тогај 2, томуј 1); *он* без партикуле 5, са *-зи* 18, с *-ј* 2 (ономуј); *тогов* без партикуле 1; *таков* без партикуле 2; *сице* 3; *тако* без партикуле 1, са *-зи* 3; *здѣ* без партикуле 1; *туде* без партикуле 1; *тъда* са *-зи* 1. Свега: без партикуле 33, са *-зи* 50, с *-ј* 5.

Бар. У овом препису углавном се доследно понавља текст А, па ни у употреби партикула нема битнијих разлика. Међутим, као особеност се појављује удвајање партикуле (*-ј* + *-зи*). Примери: 132 от тогајзи плѣна; 5 к ономујзи да га обличи; 161 на оногајзи пѣрца; 67 такојзи и земљу да држе.

Рак. Овде је употреба партикуле *-зи* потпуно угашена осим у примеру 108 сикози да будет. Напротив, партикула *-ј* доста је заступљена, али не у зависним падежима, него углавном у складу с употребом у данашњем језику; тј 4, тај 2, онај 7, такој 1. Посведочен је и један пример са *сьј*, из чега се види да је облик *сиј* прерађен и схваћен као облик с партикулом.

*

Изложени подаци из Душанова законика сагласни су с оним што се о употреби партикула зна у историји језика и што је констатовано у литератури. Употребу партикула најпотпуније је анализирао Ђуро Шкарић у расправи „Деиктичке честице *зи* и *си* у славенским језицима³. По његовим налазима, поред српскохрватског, *-зи* је у употреби и у бугарском језику „једнако у старини као данас“, и то иза показних и личних заменица. У старом српскохрватском језику додаје се *-зи* „поглавито показним заменицама“, и то „најчешће у србијанским, дубровачким и

²Уп. Ирена Грицкат–Радуловић: *Језик Ходошког преписа*, нав. издање САНУ, књ. II 155–166. Тамо је констатовано да је прерада језика у Ход и Хил (уношење елемената архаичнијег црквенословенског језика) у почетку текста интензивна, а касније јењава, као и да партикула нема на првим странама, а даље су честе.

³Ђуро Шкарић: *Деиктичке честице *зи* и *си* у славенским језицима*, Рад ЈАЗУ 229, Загреб 1924, стр. 208–293.

босанским споменицима“. То вреди од почетка XIII до краја XV века, али се у XV веку, нарочито у његовој другој половини проређује употреба партикуле *-зи*. Ипак за њу има доста потврда у делима старих писаца од XVI до XVIII века, „и то највише у дубровачких и осталих далматинских“. Поред употребе на крају облика, *-зи* се употребљава и између основе и наставка (*тизим, тезијем* и сл.). Доста потврда налази се и у народној књижевности, „особито у Црној Гори“, као и у народним говорима. Употребљава се не само уз показне заменице него и уз друге заменице и придеве. Најшире се потврђује у дативу и локативу једине женског рода (*овојзи, њојзи, мојојзи, добројзи* итд.), затим у облику *њезин* (дијал. и *њојзин*), а неким говорима и у номинативу множине мушког рода (*овизи, некизи, старизи*).

Шкарић обрађује и употребу партикуле *-и* (иза сугласника) односно *-ј* (иза самогласника), која се „јавља већ од најстаријих времена и истискује помало честицу *-зи*“. Из средњовековних споменика, поред бројних примера с партикулом иза самогласника наводи и примере са *-и* иза сугласника (*од тѣхи, од овихи* и др.). Потврђено је и удвајање партикула (*тогајзи, томујзи* и сл.).

Приказано стање у преписима Душанова законика у складу је с овом општом сликом коју је дао Шкарић. Оно документује једну фазу у развоју употребе партикула, кад се партикула *-зи* по правилу додавала показним заменицама и речима изведеним од њих. У старијим преписима посведочен је само почетак потискивања партикуле *-зи* и њене замене партикулом *-ј* (иза вокала), као и неке касније појаве удвајања партикула (у Бар). Знатно млађи Раковачки препис показује стање слично савременом књижевном језику, где је партикула *-зи* потпуно потиснута, а партикула *-ј* стабилизовала се у облицима *тај* и *онај*.

Из изложене грађе види се да се у Душанову законик у показним заменицима и њиховим изведеницима по правилу додавала партикула *-зи*. Код заменица *тѣ* и *он*, за које у Законик у има доста потврда, видимо да примери са *-зи* по учесталости вишеструко надмашују примере без партикуле. Знатан део примера без партикуле код заменице *тѣ* отпада на адвербијализовани израз *тѣ час*, а код заменице *он* на облике *он* и *они*, у којима се показна заменица подудару с личном за треће лице. Кад се изузму ти примери, видимо да су показне заменице у Законик у само изузетно употребљене без партикуле.

Много је ограниченија употреба партикуле *-ј*, која се сматра истоветном с партикулом *-и* иза облика на сугласник (у писму обоје *-и* и сл.). У Законик у нема потврда за њену употребу иза сугласника, него само иза самогласника. Примећује се да је нешто чешћа у бистричко-атоњској верзији, у којој је првобитни текст Законика делимично измењен. И у Призренском препису, у ком се последније чува првобитни текст,

налазимо пет потврда партикуле *-j*. Међутим, ниједан од тих примера не потврђује се истовремено и у бистричко-атонској верзији. Такође се ниједан од тих примера не потврђује паралелно и у Струшком препису, који је иначе по верзији текста близак Призренском. Тако налазимо: 78 томсј П, а у Стр томзи (као и у БА); 91 ондеј П, а у Стр ондези (као и у БА); 136 тјј час П, а у Стр тј час (као и у БА).

Из овога можемо закључити да су у П примери с партикулом *-j* секундарне природе и да немамо доказа да је у првобитном тексту Законика било партикуле *-j*. За партикулу *-зи*, напротив, у много случајева сагласно сведоче сви старији преписи, што значи да је она била својствена првобитној верзији Душанова законика.

На неким местима видимо да је првобитна партикула *-зи*, о којој сагласно сведоче П и Стр, замењена с *-j* у Б и А, или само у Б; 91 тј час П Стр А — тјј час Б; 91 тогази П Стр — тогај Б; 99 онози П Стр — оној А Б.

Као део овога процеса можемо узети и настанак облика *немој*, који се, као што је познато, изводи од императива *не мози*, у коме се крајње *-зи* схватило као партикула (у ДЗ не налазимо ни *не мози* ни *немој*).

S u m m a r y

Andrej Pešikan

PARTICLES WITH DEMONSTRATIVE PRONOMINAL WORDS IN THE TRANSCRIPTS OF THE CODE OF TSAR STEPHAN DUSHAN

Attested in the transcripts of the Code of Stephan Dushan as well as in some other medieval texts written in the vernacular Serbian speech, is a frequent use of the particle *-зи*, as opposed to a rare occurrence of the particle *-j* with demonstrative pronouns and other pronouns and adverbs derived from them.

This paper presents material from three transcripts of the Code (the Prizren, Athos and Bistrica ones) accompanied with statistical data from several other ones. In the most archaic transcripts *-зи* occurs very often and *-j* quite rarely. In later transcripts this ratio is somewhat altered to the benefit of *-j*.

The analysis presented above brings us to a conclusion that in the transcripts of the Code the examples with *-j* particle are secondary, so we have no proof of its existence in the original version of the Codex. The particle *-зи*, on the other hand, is broadly attested in all the early transcripts, which means that it was characteristic of the original version of the Code of Tsar Stephan Dushan.